

gospodarske, obertniške in narodne.

Izhajajo vsako sredo po celi pôli. Veljajo v tiskarnici jemane za celo leto 3 fl. 60 kr., za pol leta 1 fl. 80 kr., za četrt leta 90 kr. pošiljane po pošti pa za celo leto 4 fl. 20, za pol leta 2 fl. 10 kr., za četrt leta 1 fl. 5 kr. nov. dn.

V Ljubljani v sredo 21. septembra 1859.

Ali je prav, turšici verhe porezavati?

Tursici verhe porezati, ali kakor na Krajnskem pravimo, turšico obžeti ali prižeti, to je, nje stebila nad storžem do zadnjega kolenca prikrajšati, je v dolnjih krajih Štajarskega, posebno pa na dolenskem Krajnskem sploh v navadi, kar ondašnjim kmetovavcom dvojni dobiček prinaša; prvič dobijo od prižete turšice dovelj dobre sirove klaje za svojo živino, drugič jim pa koruzno zerno popred dozori; zato ker se po porezanem perji tla bolj razgrejejo, in turšica potem hitreje zori!

Al čeravno donaša to ravnanje toliko očitnega dobička, se ga kmetovavci vendar sploh še niso poprijeli. To je velika škoda!

Da bi jim to reč bolj pojasnili in dokazali, koliko žetev turšičnih verhov zdá, naj jim tukaj, česar smo se po obilnih skušnjah prepričali, na znanje damo sledeče:

Pretečeno leto 1858 so se polovici na vertu kmetijske družbe v Gradcu posejane turšice perve dni kimovca (septembra) verho nad storži poželi, polovici pa pustili.

Turšico s požetimi verhi smo 27. dan omenjenega mesca kimovca poželi in zrelo domú spravili; una pa, kateri se niso bili verhi porezali, je bila 8 dni pozneje dozorela.

Porezanih verhov je bilo po posamnih manjših kosih od 175□ sežnjev svetá 7 centov in 34 funtov sirove klaje; po tej rajtengi bi je bilo na oralu pa 67 centov in 10 funtov.

Ta lepi pridelek sirove klaje ne gré sicer pri turšici, če se ji verhi ne porežejo, v zgubo; toda popolnoma suhe stebila za živinsko klajo veliko manj zdajo, kakor sirove (frišne), in ravno zato bi bilo kmetovavcom svetovati, da bi konec mesca vélicege serpana ali pa v začetku kimovca turšici verhe, potem ko je že storže popolnoma zadelala, sploh poželi.

Tako piše vertnar kmetijske družbe Kiegerl v 23. listu njenega časnika.

Tudi mi poterdimo vse to po lastnih skušnjah na vertu ljubljanske kmetijske družbe, kjer imamo tudi tako lepo koruzo, da jo vsak z veseljem ogleduje, zraven pa še pristavimo to, kar nam je povedal naš vertnar Štrukel, ki je nedavnej iz Laškega prišel.

Na Laškem z velikim pridom turšici, ko je čez pol čevlja iz zemlje zrasla, odkopljejo zemljo krog in krog do korenin, in jo tako odkopano pusté cel teden, — potem jo spet obsujejo. To pospešuje rast turšice, da je veselje viditi.

Gospodarske skušnje.

(Skušnje o pesi). Angleži terdijo, da je pesa, ko se izkoplje, slabēja klaja živini, kakor če neko liko na kupu poleži. Ta prikazen izhaja, kakor profesor Völker terdi, od tod, ker je v pesi veliko takih drobcov, ki se ne morejo hitro scukreniti. — Po tem takem ima pesa ravno to lastnost, kakor sadje. Sade namreč koj z drevesa ni nikoli tako sladko in okusno, kakor že nekoliko poležano.

(Srov ali strohnjen gnoj — kateri je bolji?)

Veliko kmetovavcov je dan današnji, ki mislijo, da se mora hlevni gnoj, da je dober za pognojenje polja, zlo zgnojiti, tako, da je dovelj špehast. Da je to kriva misel, se vsak kmetovavec sam lahko prepriča. Berž ko se gnoj iz hleva na kup skida, začne vreti in pri tem vrenji se sčasoma tako spari, da na zadnje ne vrè več, ampak da se popolnoma sožgè. V tem času se najrodovitniše gnojne reči, posebno pa amonjakovec, v gnoji razkrojijo ali pa iz gnoja izpuhté. Kmetišk prigovor pravi: „Kar smerdí, to gnoji“. Bolj pa ko je gnoj star in bolj ko je špehat, toliko menj smerdí. Če pa gnoj na njivi podoran vrè, obderži zemlja vso njegovo rodovitnost, pa tudi gorkota, ki se o gnojnem vrenji v zemlji razvije, ji močno hasne. Ta gorkota ne pripomore samo, da zemlja mehka in perhka ostane, ampak je tudi za rast rastlinam prav koristna. To je posebno spomladi in v jeseni veliko vredno, kadar nima zemlja veliko lastne gorkote v sebi. Čez vse to je gnojenje s pretrohljivim gnojem silna potrata, ker se takega gnoja veliko pogubi. Kako velika je pa ta potrata, se moremo iz enega izgleda prepričati, ki ga je gospod vodja Walz v Hohenheimu napravil. Napeljal je namreč imenovani imenitni kmetovavec 36 voz gnoja na neko njivo in ga je dal na kup nakidati. Ko je ta gnoj čez 7 tednov po njivah razpeljal, ga je bilo le še 24 voz. Dohtar Rauh je dal enkrat, preden je zima nastopila, 12 polnih voz gnoja v neko jamo na polji napeljati, ko ga je dal pa spomladi po njivi razpeljati, ga je bilo komaj še 7 slabih voz. S tem gnojem je mogel le polovico tistega zemljiša pognojiti, ki ga je pred v jeseni za celo njivo namenil. Zato pa tudi pravi, da se z gnojem, s katerim se po navadi poleti, dokler je še srov (frišen) gnojí, bolje opravi, kakor z unim, ki tedne in tedne na kupu leži in trohni. Tisti kmetovavci tedaj, ki po malem gnoja napravijo, naj raji s frišnim gnojem svoje polje gnojijo, ker, kakor je bilo ravno rečeno, tak gnoj več zdá kakor tisti, ki več časa na kupu leži, in v škodo kmetovavcu trohni. Ondi pa, kjer ga delj časa na kupu ležati pusté, bi bilo prav, da bi ga saj s perstjo ali pa z gipsom potresali; tako bi rodovitni deli se ne pogubili in gnoj bi bolj počasi vrel.

(Kdaj so koli mladim drevesom škodljivi?)

Ob cestah in po sadnih vertih se pogostoma vidi, da je mlademu drevescu pridjani kol tako dolg, da celó v verh ali krono drevesno seže. To je pa drevesu močno škodljivo, zato ker se veje, ki jih sapa sém ter tjè maje in na vse kraje suče, ob kole dergnejo, se jim ljubje do drevesne beline ogoli, in iz tega se speklina ali vžig na drevesu napravi, in je vzrok, da se ogoljena veja ali še celó pred ali pozneje celo drevo posuši. Če bi se pa veje ali celo drevo na predolg kol tako terdo privezale, da bi se na nobeno plat ne dergnile ne golile, bi ta priveza drevesu škodovala, ker bi sok zadrževala, da bi se po drevesu razlivati ne mogel, kar bi utegnilo tudi v malem času drevesu enako bolezen prizadati, od ktere je bilo ravno poprej govorjenje. Zato naj gospodar kole k drevesom le tako dolge postavlja, da ne bodo v drevesno krono

segali; raji naj jih za kake 3 do 6 pavcov krajše pustí. Taki koli ne bodo drevesu v škodo, ampak le v podporo, da ga veter ali kaj družega ne odlomi ali kako drugače ne poškoduje.

Kmetijske novice.

Število živine v našem cesarstvu.

Po novi štetvi je bilo po avstrijskih deželah v letu 1857: kónj 3 milijone in 530,647, tedaj za 309,793 več kakor v letu 1851, ko so živino zadnjikrat šteli. — Goveje živine se je redilo 14 milijonov in 727,623, med tem številom je bilo 6 milijonov 621,742 krav, 3 milijone in 263,497 pa volov. Po tem takem se je število goveje živine od leta 1851 zmanjšalo za 4 milijone in 317,039. — Ovác se je naštel 17 milijonov in 84,702, tedaj več od leta 1851 za 283,237. — Koz se je zmanjšalo za 670,129. — Prešičev se je v letu 1857 redilo 8 milij. in 279,764, torej tudi 870,000 več kakor v letu 1851.

Pijavka prerokinja vremena.

Da pijavke vreme prerokujejo, je že stara reč. Gospod W. Hooper Attree, ki je pijavke več let zavoljo tega opazoval, naznanjuje zdaj to-le:

Kadar ima vreme lepo jasno biti, leži pijavka mirno in kakor klopčič zvit na dnu vode.

Ako ima dopoldne ali popoldne deževati, zleze gori do verha posode in ostane tû, dokler se ne naredi vreme stanovitno.

Kadar ima veter priti, pijavka po vodi hitro sém ter tjé šviga in je zelo nepokojna.

Silen vihar, grom in dež naznanjuje s tem, da zapusti vodo in se zvija, kakor da bi jo kerč lomil.

Ob hudem mrazu leži kakor pri lepem vremenu mirno na dnu vode.

Kadar ima sneg iti, se derži gori na verhu kozarca kakor ob deževnem vremenu.

Za vse svoje opazovanja je imel gosp. Attree pijavke v kozarcu (glažu), ki je deržal po 4 lote vode; 3 četert kozarca je bilo z vodo napolnjenega, in kozarec je bil zgorej s platnéno cunjo pokrit.

Tako si tudi vsak drug lahko napravi vremenskega preroka — za kratek čas. Pijavke živé v sami hladni vodi, da se le dvakrat v tednu jim premení.

Narodo- in krajopisje.

Otok Kerk.

Spisal J. Terdina

v odgovor gospodoma Vuku in Klunu.

Kerk je domače ime otoku, kteremu Lahi in po njih drugi Evropljani Veglia pravijo.

Kje leži, mi ni treba popisovati; mera mu je 7 □ milj, in duš je živel lani na tem prostoru 17,924. Kerk ima toraj med vsemi kvarnerskimi otoki največ ljudi, ker jih Čres (Cherso), čeravno je večji (8 □ milj) še 8000 nima. S Kerkom so gospodovale do leta 1799 Benetke. Kakor povsod si je beneška gospôda tû prizadevala, laški jezik udomačiti, nekaj po nauku, nekaj pa z ustanovljanjem laških kolonij. Ena še zdaj živi, ali prav za prav životari; imenuje se Veglia, kakor celi otok in ta Veglia mu je še dan današnji pglavitno mesto. Duš ima zdaj 1800; da jih je pa nekdanj več bilo, je gotovo, ker dosti hiš stoji zdaj praznih ali pa se podira, kjer je popred gospôda stanovala. Če človek v Veglii za imenitnosti poprašuje, mu nimajo družega pokazati, kakor kamnitnega beneškega leva, ki še na starem mestu stoji. S prečudno pobožnostjo se Vegljani na tega leva ozirajo. Skoraj jim več velja, kakor punčica v očesu. Mlaji rod nič ne ve, kaj pomeni; starec

pa mi je pravil, da takrat, ko je lev gospodaril, je bilo vse bolje na svetu; davkov se ni plačevalo celó nič, marveč so še Benečani Vegljanom dnar pošiljali, kadar jim je kaka stiska prišla; zemlja je rodila vse sama, pozimi ni nikoli snega, poleti nikoli suše ali toče bilo, in rib je plavalo toliko ob otoku, da so jih kar z roko lovili. Tedaj „aurea aetas!“ Pa se je res v mestu marsikaj spremenilo, toda ne zato, ker ne stresa več stari lev z zlato grivo. Bogata beneška gospôda je iz Veglie izginila; trosila je več, kakor so ji dohodki zmogli; bahaje se in zapravljaje po Rimu, Milanu in Fiorenci je slednjič obožala; svojim kmetom (kolonom) je nazadnje tudi hiše prodala. Ti nekdanji koloni so tedaj zdaj hišni gospodarji v Veglii, pa si ne morejo na nobeno plat nič opomoči; po mestu se kaže povsod, kamor pogledaš, revščina in podertija. Zemlja se je začela prodajati že davnej horvaškim sosedom, kupovaje hišo za hišo Horvatje že tudi v mesto silijo. Veglia je tako opešala, da zdaj še kerčme nima; sreča je še, da Kerški škof tû stoluje, brez njega bi nadloga še huja bila.

Vegljani govoré zgolj le laški, čisti, beneški dialekt; tudi šole in pridige so jim laške, pa so mi pravili, da zadnje leta so jeli včasí tudi po horvaški Božjo besedo oznanovati. Vse kaže, da ne bo dolgo, ko bo laščini odzvonilo. Škoda ne bo velika. Čez 500 let je tû kraljevala, njeni nasledki so bili siromaštvo, sirovost, zamorjenje vsega, kar človeško serce blago, kar narod častitljiv dela. Benečan se je neprenehoma na vseh stranéh vojskoval, toda ne sam. Tisoč in tisoč Horvatov je domovini upeljal, da so za-nj kri prelivali. „Riva dei Schiavoni“ v Benetkah priča še dan današnji, od kod si je mogočna republika junakov dobivala. Prevzetno se je šopirila po morji, kraljevaje na Jadru in na srednjem morji, ker je imela mnoge, hrabre, izurjene mornarje — Horvate iz primorja in z otokov. Temni visoki gozdi so enkrat pusti Kras zaljšali, segaje notri do morskih bregov, — al splavali so po vodi, iz njih je Benečan sebi in tujcem ladje tesaril. Kamor se ozremo, vidimo smert, ki jo je laška vlada sejala. Le narod je stari ostal, vse upiranje, mu domače navade, jezik, narodnost vzeti, je bilo zastoj. Narodna omika izvira le iz naroda; od drugod prinešena je kakor beršlin, ki drevesu, ovivši se, rast zadušuje, pa ga vendar ne more pokončati. Narod na otoku Kerku je v vseh rečeh zelo zaostal, toda umerl ni: v tem je tolažba in upanje, da se bo sčasoma zamuda popravila. Zunaj mesta Veglie na otoku nič Lahov ni, ampak povsod so sami čisti Horvatje po kervi in po jeziku. Vseh skupaj je komaj 16000.

Grozno čudno mi se zdi, da Vuk v teh krajih Serbov išče; saj mora že učenček v drugi šoli vediti, da je tod okoli stara domovina Horvatov. Prepričal sem se in naj mi Vuk verjame, da na Kerku, na drugih otokih in po primorji nikjer ni ne ene serbske vasi, ne ene serbske hiše, in da je ljudem celó ime „Serb“ popolnoma neznano, bolj neznano kakor Amerika ali Melburn. Cuique suum! Med samimi Horvati pa je poseben razloček; nekaj jih od nekdanj tû prebiva, česar so si živo svesti; ti odvečani ali avtohtoni imajo tudi marsikaj svojega in silno starega v jeziku in živé razun na Kerku tudi na Čresu in po malih bližnjih otokih. Nekaj Kerčanov pa se je pozneje iz Vinodola sém priselilo; ti prihodniki so se v jeziku nekoliko po unih zvergli, večidel pa so ohranili svoj vinodolski dialekt. Avtohtonov je več kakor prihodnikov; pravili so mi, da najmanj 11000, in stanujejo na severji in na severnem iztoku, sém ter tjé precej daleč na jug premahovaje. Največje njihove mesta so Dobrinj, Verbnik in Omišalj; med temi je Dobrinj večji od laške Veglie. V imenu primorci ne delajo nikakoršnega razločka, imenuvaje avtohtone in prihodnike „Bodule“, v Senji pa tudi „Čuke“. Kerčanom pa te imeni niste nič kaj po volji; človek jim ne sme tako reči, če jih neče razžaliti. Za povračilo pravijo Vinodolcem „Kirci“, ki jim pa tega ne zamerjajo. Ko sem popra-